Ponovitev prejšnjega predavanja

Množico vseh možnih izidov poskusa, ki ustreza celotemu vzorčnemu prostoru S imenujemo *populacija* X.

Izbrano podmnožico izidov iz populacije X imenujemo vzorec:

$$\boldsymbol{V} = (X_1, X_2, \ldots, X_n)$$

V primeru, ko so posamezne naključne spremenljivke X_i , ki nastopajo v vzorcu medsebojno neodvisne in imajo isto porazdelitev $f(x)$, predstavlja vzorec

$$\boldsymbol{V} = (X_1, X_2, \ldots, X_n)$$

naključni vzorec.

Osnovna naloga statistike je na osnovi izbranega naključnega vzorca

$$\boldsymbol{V} = (X_1, X_2, \ldots, X_n)$$

sklepati na statistične lastnosti obravnavane populacije X.

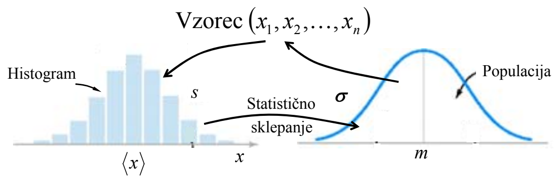

Statistike, ki se uporabljajo za oceno parametrov θ populacije X na osnovi naključnega vzorca $\boldsymbol{V}$ imenujemo cenilke.

Pri tem je v splošnem statistika $\boldsymbol{Z}$ opredeljena s poljubno merljivo funkcijo naključnega vzorca $\boldsymbol{V}$.

$$Z = Z(\mathbf{V}) = Z(X_1, X_2, \ldots, X_n)$$

Da neko statistiko $Z = \hat{\Theta}$ uporabimo kot cenilko za parametra θ morajo vrednosti statistike $\hat{\boldsymbol{\theta}} = \hat{\Theta}(V)$ imeti lastnost:

$$\lim_{n\to\infty} P\left[\left|\hat{\theta} - \theta\right| < C\right] = 1$$

kjer je C izbrana pozitivna konstanta.

1) Doslednost cenilke:

$$\lim_{n\to\infty} P\left[\left|\hat{\boldsymbol{\theta}} - \boldsymbol{\theta}\right| < \boldsymbol{\varepsilon}\right] = 1$$

2) Nepristranost cenilke $\hat{\Theta}$

$$\mathrm{E}\left[\hat{\Theta}\right] = \boldsymbol{\theta}$$

3) Asimptotska nepristranost cenilke

$$\lim_{n\to\infty} \mathrm{E}\left[\hat{\Theta}\right] = \lim_{n\to\infty} \left(\hat{\boldsymbol{\theta}} + O(n)\right) = \boldsymbol{\theta}$$

Vzorčna relativna frekvenca dogodka A

$$p_n(A) = \frac{n(X_i \in A)}{n}$$

je nepristranska in dosledna cenilka verjetnosti dogodka A.

Vzorčno povprečje

$$\mathrm{E}\left[\langle X \rangle_n\right] = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^{n} m = m$$

je nepristrana in dosledna cenilka povprečne vrednosti populacije X

Vzorčna varianca

$$s^2 = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{n}\left(X_i - \langle X\rangle_n\right)^2$$

je asimptotsko nepristranska med tem ko je popravljena vzorčna varianca

$$S^2 = \frac{1}{n-1}\sum_{i=1}^{n}\left(X_i - \langle X\rangle_n\right)^2$$

nepristranska in dosledna cenilka variance populacije X

V splošnem je statistika $\boldsymbol{Z}$ opredeljena s poljubno merljiva funkcija $\boldsymbol{Z}$ naključnega vzorca $\boldsymbol{V}$.

$$Z = Z(\mathbf{V}) = Z(X_1, X_2, \ldots, X_n)$$

$\Rightarrow$

Statistika $\boldsymbol{Z}$ je naključna spremenljivka.

Kar pomeni, da ima $\boldsymbol{Z}$ zalogo vrednosti in neko porazdelitev verjetnosti $F_Z(z)$.

9.3.1 Porazdelitev statistike vzorčnega povprečja

Vzorčno povprečje naključnega vzorca smo opredelili z:

$$Z_n = \langle X\rangle_n = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{n} X_i$$

Pri tem so X_i statistično neodvisne in imajo enako gostoto porazdelitve:

$$f_{X_i}(x) = f_{X_j}(x)$$

Centralni limitni teorem:

Če vzorčimo iz populacije X z neznano porazdelitvijo verjetnosti bo porazdelitev vzorčnega povprečja $\langle X\rangle_n$ približno normalna z srednjo vrednostjo in varianco:

$$E\left[\langle X\rangle_n\right] = m \quad \text{in} \quad \mathrm{Var}(\langle X\rangle_n) = \frac{\sigma_X^2}{n}$$

Oziroma če je naključni vzorec

$$\boldsymbol{V} = (X_1, X_2, \ldots, X_n)$$

velikosti n izbran iz poljubne populacije X z:

$$E[X] = m \quad \text{in} \quad \mathrm{Var}(X) = \sigma_X^2$$

in če je $\langle X\rangle_n$ vzorčno povprečje potem porazdelitev statistike:

$$Z = \frac{\langle X\rangle_n - m}{\sigma/\sqrt{n}}$$

z $n \to \infty$ limitira k standardni normalni porazdelitvi.

9.3.2 χ^2 Hi-kvadrat porazdelitev

Imamo populacijo X z normalno porazdelitvijo, ki ima:

$$E[X] = m = 0 \quad \text{in} \quad \mathrm{Var}(X) = \sigma_X^2 = 1$$

Zanima nas gostota porazdelitve naključne spremenljiv-ke oziroma statistike Z_n opredeljena z:

$$Z_n = \sum_{i=1}^{n} X_i^2$$

S poznavanjem gostote verjetnosti $f_Z(z)$ in uporabe ***konvolucije*** lahko določimo gostoto verjetnosti vsote dveh kvadratov Z_2

$$f_{Z_2}(z) = \int f_Z(z) f_Z(z-x)\,\mathrm{d}\,x$$
$$= \frac{1}{(2\pi)^{2/2}} \int_0^z \frac{1}{\sqrt{x}} \frac{1}{\sqrt{z-x}} \mathrm{e}^{-x/2} \mathrm{e}^{-(z-x)/2} \mathrm{d}\,x$$

$$f_{Z_2}(z) = \begin{cases} \dfrac{1}{2^{2/2}\Gamma(2/2)} z^0 \mathrm{e}^{-z/2}, & z > 0 \\ 0, & z \le 0 \end{cases}$$

S pomočjo popolne matematične indukcije lahko pokažemo da velja:

$$f_{Z_n}(z) = \chi^2 = \begin{cases} \dfrac{1}{2^{n/2}\Gamma(n/2)} z^{(\frac{n}{2}-1)} \mathrm{e}^{-z/2}, & z > 0 \\ 0, & z \le 0 \end{cases}$$

Dobljena gostota verjetnosti za se imenuje “*hi-kvadrat*” z n prostostnimi stopnjami.

$\Rightarrow$
Naključna spremenljivka opredeljena z vsoto kvadratov standardiziranih normalnih spremenljivk ima *hi-kvadrat* porazdelitev gostote verjetnosti.

Primeri grafov *hi kvadrat* porazdelitve v odvisnosti od n :

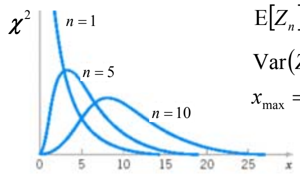

$$\mathrm{E}[Z_n] = n$$
$$\mathrm{Var}(Z_n) = 2n$$
$$x_{\max} = n - 2, \quad n \ge 2$$

Vrednosti ostalih značilnih parametrov porazdelitve χ^2 :

$$\mathrm{E}[Z_n^r] = m_r = n(n+2)\cdots(n+2r-2)$$
$$g_1 = 2\sqrt{2/n}$$
$$g_2 = 12/n$$

Aditivna lastnost porazdelitve hi-kvadrat

Naj bodo Y_1, Y_2, ..., Y_n, hi-kvadrat neodvisne naključne spremenljivke s prostostnimi stopnjami k_1, k_2, ..., k_n.

$$Y = Y_1 + Y_2 + \cdots + Y_n$$

je hi-kvadrat naključna spremenljivka z prostostno stopnjo:

$$k = \sum_{i=1}^n k_i$$

Primeri spremenljivk z χ^2 porazdelitvijo

1. Poljubni normalni porazdeljeni spremenljivki X z:

$$E[X] = m_X \quad \text{in} \quad \mathrm{Var}(X) = \sigma_X^2$$

lahko priredimo standardni odmik od srednje vrednosti Z :

$$Z = \frac{X - m_X}{\sigma_X}$$

z:

$$E[Z] = m_Z = 0 \quad \text{in} \quad \mathrm{Var}(Z) = \sigma_Z^2 = 1$$

Vzorčni drugi moment spremenljivke Z opredeljen z:

$$m_{2,n} = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^n Z_i^2 = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^n \left(\frac{X_i - m_X}{\sigma_X}\right)^2 \propto \sum_{i=1}^n X_i^2$$

ima χ^2 porazdelitev z n prostostnimi stopnjami.

2. Za poljubno normalno spremenljivki X z:

$$E[X]=m_X \quad \text{in} \quad \mathrm{Var}(X)=\sigma_X^2$$

je z $X_i-\langle X\rangle_n$ podan odmik od vzor. povprečja $\langle X\rangle_n$

Na osnovi odmika vpeljemo spremenljivko:

$$\chi_{n-1}^2=\frac{1}{\sigma_X^2}\sum_{i=1}^{n}\left(X_i-\langle X\rangle_n\right)^2$$

ki ima χ^2 porazdelitve z n-1 prostostnimi stopnjami.

3. Z uporabo spremenljivke χ^2 lahko izrazimo vzorčni varianci:

$$s^2=\frac{1}{n}\sum_{i=1}^{n}\left(X_i-\langle X\rangle_n\right)^2=\frac{\sigma_X^2}{n}\chi_{n-1}^2$$

in

$$S^2=\frac{1}{n-1}\sum_{i=1}^{n}\left(X_i-\langle X\rangle_n\right)^2=\frac{\sigma_X^2}{n-1}\chi_{n-1}^2$$

ki imata χ^2 porazdelitve z n-1 prostostnimi stopnjami.

Vrednosti porazdelitvena funkcija χ^2 so podane tabelarično. Tabela podaja verjetnosti:

$$P\left(X\geq\chi_{n,\alpha}^2\right)=\int_{\chi_{n,\alpha}^2}^{\infty}f_Z(z)\,\mathrm{d}z=\alpha$$

Kjer je $\chi_{n,\alpha}^2$ označuje vrednost *hi-kvadrat* spremenljivke X z n prostostnimi stopnjami, pri kateri je:

$$P\left(X\geq\chi_{n,\alpha}^2\right)=\alpha$$

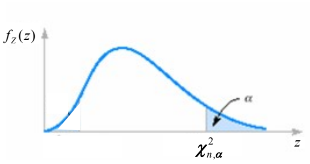

9.3.3 Studentova porazdelitev *t*

Vzorčimo iz normalne populacije X z:

$$\mathrm{E}[X]=m_X \quad \text{in} \quad \mathrm{Var}(X)=\sigma_X^2$$

Vzorčno povprečje $\langle X\rangle_n$ populacije X ima normalno porazdelitev z:

$$\mathrm{E}\left[\langle X\rangle_n\right]=m_X \quad \text{in} \quad \mathrm{Var}\left(\langle X\rangle_n\right)=\frac{\sigma_X^2}{n}$$

Na osnovi centralnega limitnega teorema ima statistika oziroma naključna spremenljivka:

$$Z=\frac{\left(\langle X\rangle_n-m_X\right)}{\sigma_X/\sqrt{n}}$$

standardno normalno porazdelitev.

Predpostavimo, da variance σ_X populacije X ne poznamo. Kaj se zgodi z porazdelitvijo spremenljivke Z če v njej σ_X nadomestimo z vzorčno varianco S:

$$T=\frac{\left(\langle X\rangle_n-m_X\right)}{S/\sqrt{n}}$$

V splošnem lahko pokažemo, da:

Če je Z normalna spremenljivka in V hi-kvadrat spremenljivka z n prostostnimi stopnjami in če sta Z in V statistično neodvisni, potem ima spremenljivka:

$$T=\frac{Z}{\sqrt{V/n}}$$

gostoto verjetnosti:

$$f_T(t)=\frac{\Gamma[(n+1)/2]}{\sqrt{\pi n}\,\Gamma(n/2)}\cdot\frac{1}{\left[(t^2/n)+1\right]^{(n+1)/2}} \qquad -\infty<t<\infty,$$

ki se imenuje *Studentova* ali t_n porazdelitev z n prostostnim stopnjami.

Primeri grafov Studentove gostote verjetnosti:

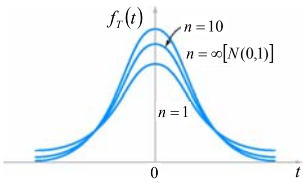

$$\mathrm{E}[T_n]=0$$

$$\mathrm{Var}(T_n)=n/(n-2)$$

$$t_{\max}=0$$

Vrednosti ostalih značilnih parametrov:

$$\mathrm{E}[T_n^{2r}]=m_{2r}=\frac{1\cdot 3\cdots(2r-1)}{(n-2)(n-4)\cdots(n-2r)}n^r$$

$$g_1=0$$

$$g_2=3\frac{n-2}{n-4}-3,\quad n>4$$

V našem primeru imamo spremenljivko:

$$T=\frac{(\langle X\rangle_n-m_X)}{S/\sqrt{n}}=\frac{(\langle X\rangle_n-m_X)}{\sqrt{S^2/n}}$$

Kjer je $\langle X\rangle_n-m_X$ normalna in S^2 hi-kvadrat spremenljivka z n-1 prostostnimi stopnjami, ki sta statistično neodvisni.

Zato ima gornja statistika T Studentovo oziroma t porazdelitev z n-1 prostostnimi stopnjami:

$$f_T(t)=\frac{\Gamma[(n)/2]}{\sqrt{\pi n-1}\,\Gamma((n-1)/2)}\cdot\frac{1}{[(t^2/(n-1))+1]^{(n)/2}}$$

Studentova porazdelitev je podana v tabeli, ki podaja:

$$P(T_n\geq t_{n,\alpha})=\int_{t_{n,\alpha}}^{\infty}f_T(t)\,\mathrm{d}z=\alpha$$

$$t_{n,\alpha}=-t_{n,1-\alpha}$$

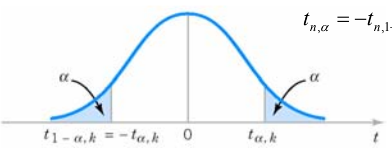

Poglavje 10

Osnove teorije cenilk

10.1 Točkovno ocenjevanje parametrov

Ena od poglavitnih nalog statistike je določitev porazdelitve verjetnosti opazovane naključne spremenljivke X.

Pri tem privzamemo, da je opazovan pojav možno opisati z eno od poznanih teoretičnih porazdelitve .

Izbrana porazdelitev je opisana z neko funkcijo $F_X(x,\boldsymbol{q})$, ki je v splošnem odvisna še od nabora značilnih parametrov $\boldsymbol{q}$.

Naša naloga je določiti nabor parametrov $\boldsymbol{q}$ na osnovi vzorca $\boldsymbol{V}$, ki predstavlja podmnožico populacije X .

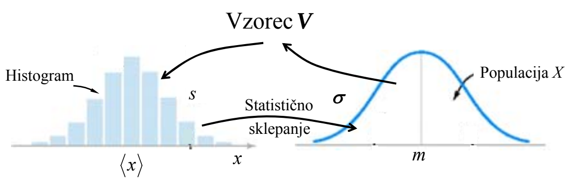

Pri tem parameter q_i ocenimo s pomočjo ustrezne statistike Z oziroma cenilke.

10.1.1 Metode za določanje cenilk

Metoda momentov

Porazdelitvena funkcija $F_X(x,\boldsymbol{q})$ naključne spremenljivke X je v splošnem odvisna od parametrov $\boldsymbol{q}$.

Od parametrov $\boldsymbol{q}$ so odvisni tudi momenti m_k naključne spremenljivke X:

$$m_k(\boldsymbol{q}) = \mathrm{E}\left[X^k\right] = \int_{-\infty}^{\infty} x^k \,\mathrm{d}\, F_X(x,\boldsymbol{q}) = \int_{-\infty}^{\infty} x^k f_X(x,\boldsymbol{q})\,\mathrm{d}\,x$$

Na osnovi danega vzorca $v = (x_1, x_2, \ldots, x_n)$ vrednosti momentov $m_{k,n}$ ocenimo z vzorčnim povprečji:

$$m_{k,n} = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{n} x_i^k$$

$m_{k,n}$ so dosledne in nepristranske cenilke momentov $m_k(\boldsymbol{q})$

Z izenačenjem:

$$m_{k,n} = m_k(\boldsymbol{q}), \quad k = 1, 2, \ldots$$

dobimo sistem enačb, iz katerega določimo $\boldsymbol{q}$:

$$q_k = q_k(m_{1,n}, m_{2,n}, \ldots) = q_k(\boldsymbol{V})$$

Primer **:** Naključna spremenljivka X je enakomerno porazdeljena na intervalu z neznanima krajiščema a in b.

a in b želimo oceniti iz vzorca.

Gostota porazdelitve spremenljivke X je podana z:

$$f_X(x;a,b) = \begin{cases} 1/(b-a), & za \quad a \le x \le b \\ 0\ , & drugod \end{cases}$$

Z uporabo momentov:

$$m_k = \int_{-\infty}^{\infty} x^k f_X(x)\,\mathrm{d}\,x$$

zapišemo sistem dveh enačb:

$$m_1 = \frac{1}{a-b}\int_a^b x\,\mathrm{d}\,x = \frac{b^2-a^2}{b-a} = \frac{a+b}{2}$$

$$m_2 = \frac{1}{a-b}\int_a^b x^2\,\mathrm{d}\,x = \frac{1}{3}\frac{b^3-a^3}{(b-a)} = \frac{a^2+ab+b^2}{3}$$

Z vpeljavo izraza za centralni momenta v sistem enačb:

$$\mathrm{Var}(X) = \boldsymbol{\mu}_2 = m_2 - m_1^2 = \frac{(b-a)^2}{12}$$

Lahko rešitve sistema zapišemo v obliki:

$$a = m_1 - \sqrt{3\boldsymbol{\mu}_2} \qquad \text{in} \qquad b = m_1 + \sqrt{3\boldsymbol{\mu}_2}$$

Cenilki za a in b dobimo z zamenjavi momentov m_1 in μ_2 z ustreznima vzorčnima momentoma:

$$\hat{a} = \langle X\rangle - s\sqrt{3} \qquad \text{in} \qquad \hat{b} = \langle X\rangle + s\sqrt{3}$$

Metoda največje zanesljivosti

Se izkaže za zanesljivejšo pri majhnih vzorcih $\boldsymbol{V}$.

Imamo naključno spremenljivko X, ki ji pripada gostota porazdelitve $f_X(x,\boldsymbol{q})$, ki je odvisna od parametrov $\boldsymbol{q}$.

Imamo ***naključni vzorec*** $\boldsymbol{V} = (X_1, X_2, \ldots\ldots, X_n)$ katerega komponente X_i so statistično neodvisne in imajo enako gostoto verjetnosti $f_X(x,\boldsymbol{q})$.

Gostota verjetnosti naključnega vzorca $\boldsymbol{V}$ je opredeljena z funkcijo:

$$L(\boldsymbol{V},\boldsymbol{q}) = f_X(X_1,\boldsymbol{q}) \cdot f_X(X_2,\boldsymbol{q}) \cdots f_X(X_n,\boldsymbol{q})$$

ki jo imenujemo *funkcija zanesljivosti vzorca* in označuje verjetnost, da pri vzorčenju dobimo vzorec $\boldsymbol{V}$.

Pri vzorčenju izberemo vzorec $\boldsymbol{v}=(x_1,x_2,......,x_n)$.

Pri predpostavki, da smo vzorec $\boldsymbol{v}=(x_1,x_2,......,x_n)$ izbrali ker je bil najbolj verjeten

določimo parametre $\boldsymbol{q}$, ki nam pri danem vzorcu maksimirajo funkcijo zanesljivosti vzorca.

S tem prevedemo ocenjevanje neznanih parametrov $\boldsymbol{q}$ na problem iskanja maksimuma funkcije:

$$L(\boldsymbol{v},\boldsymbol{q}) = f_X(x_1,\boldsymbol{q}) \cdot f_X(x_2,\boldsymbol{q}) \cdots f_X(x_n,\boldsymbol{q})$$

v odvisnosti od $\boldsymbol{q}$. Pri tem je L pri izbranem vzorcu $\boldsymbol{v}$ odvisna samo še od $\boldsymbol{q}$.

Primer **:** Vzorčenje treh izdelkov s tekočega traku pokaže dva dobra in enega slabega

Določimo cenilko oziroma oceno verjetnosti za pojav dobrega izdelka.

Opraviti imamo z Bernoulijevo spremenljivko X. Porazdelitev verjetnosti je podana z:

$$f_X(x,p) = \begin{cases} p, & za\ X = 1\,(dober) \\ 1-p, & za\ X = 0\,(slab) \end{cases}$$

Vzorec s katerim razpolagamo je:

$$\boldsymbol{v} = (x_1, x_2, x_3) = (1, 1, 0)$$

in pripadajoča funkcija zanesljivosti:

$$L(\boldsymbol{v},p)=f(1,p)\cdot f(1,p) \cdot f(0,p)=p^2(1-p)$$

Maksimum zanesljivosti L dobimo v točki kjer je izpolnjne pogoj:

$$\frac{\mathrm{d}\,L}{\mathrm{d}\,p} = \frac{\mathrm{d}}{\mathrm{d}\,x}\big(p^2(1-p)\big) = 2p - 3p^2 = 0$$

Rešitve enačbe :

$$2p - 3p^2 = 0$$

sta pri : $p=2/3$ in $p=0$.

L ima maksimum pri $p=2/3$ kar je rešitev.

Primer **:** Spremenljivka X ima normalno porazdelitev s parametroma m in σ. S oskusom smo dobili vzorec $\boldsymbol{v}=(x_1,x_2,......,x_n)$. Ocenimo parametra m in σ, da bo verjetnost vzorca $\boldsymbol{v}$ maksimalna.

Funkcija zanesljivosti je podana z:

$$L(\boldsymbol{v},\boldsymbol{q}) = f_X(x_1,\boldsymbol{q}) \cdot f_X(x_2,\boldsymbol{q}) \cdots f_X(x_n,\boldsymbol{q})$$

in ima pri normalni porazdelitvi X obliko:

$$L(\boldsymbol{v};m,\boldsymbol{\sigma}) = \frac{1}{(2\boldsymbol{\pi})^{n/2}\boldsymbol{\sigma}^n}\exp^{-\sum_{i=1}^{n}\frac{(x_i-m)^2}{2\sigma^2}}$$

Z logaritmiranjem funkcije zanesljivosti dobimo:

$$\ln L(\boldsymbol{v};m,\boldsymbol{\sigma}) = -\frac{n}{2}\ln 2\boldsymbol{\pi} - n\ln\boldsymbol{\sigma} - \frac{1}{2\boldsymbol{\sigma}^2}\sum_{i=1}^{n}(x_i-m)^2$$

Iz pogoja za ekstrem dobimo enačbi:

$$\frac{\partial L}{\partial m} = \frac{1}{\sigma^2}\sum_{i=1}^{n}(x_i-m) = 0$$

$$\frac{\partial L}{\partial \boldsymbol{\sigma}} = -\frac{n}{\boldsymbol{\sigma}} + \frac{1}{\boldsymbol{\sigma}^3}\sum_{i=1}^{n}(x_i-m)^2 = 0$$

Rešitev dobljenega sistema enačb je podan z:

$$m = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{n} x_i = \langle X \rangle$$

$$\sigma^2 = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{n}(x_i - m)^2 = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{n}(x_i - \langle X \rangle)^2 = s^2$$

Ocena za je pristranska. Do istih cenilk pridemo tudi z metodo momentov.

V splošnem dobimo z obema metodama različne rezultate.

Oziroma potrebne lastnosti cenilk (doslednost, nepristranost) za oceni parametra q v splošnem lahko izpolnjuje več različnih statistik Z.

Primer: Za ocena srednje vrednosti pri normalni porazdelitvi lahko uporabimo vzorčno povprečje, mediano,..

Za primerjavo cenilk vpeljemo *povprečno kvadratično napako* :

$$\mathrm{MSE}(Z) = \mathrm{E}\left[(Z-q)^2\right]$$
$$= \mathrm{Var}(Z) - O^2$$

kjer smo upoštevali, da za nepristransko cenilko velja:

$$\mathrm{E}[Z] = q + O$$

ter da velja enakost:

$$\mathrm{E}[Z^2] = \mathrm{Var}(Z) + \mathrm{E}[Z]^2$$

S pomočjo MSE vpeljemo *relativno učinkovitost* dveh cenilk parametra q, Z_1 in Z_2 kot kvocient:

$$k_u = \frac{\mathrm{MSE}(Z_1)}{\mathrm{MSE}(Z_2)}$$

Če je $k_u < 1$ je:

$$\mathrm{MSE}(Z_1) < \mathrm{MSE}(Z_2)$$

in lahko zaključimo, da je Z_1 v smislu povprečne kvadratične napake boljša cenilka parametra q.

Ko sta Z_1 in Z_2 nepristranski cenilki parametra q velja:

$$\mathrm{E}[Z_1] = \mathrm{E}[Z_2] = q$$
$$\mathrm{MSE}(Z_1) = \mathrm{Var}(Z_1)$$
$$\mathrm{MSE}(Z_2) = \mathrm{Var}(Z_2)$$

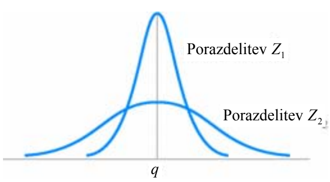

Za $\mathrm{Var}(Z_1) < \mathrm{Var}(Z_2)$ je $k_u < 1$ in po neenačbi Čebiševa:

$$P(|Z_i - q| \geq \varepsilon) \leq \frac{\mathrm{Var}(Z_i)}{\varepsilon^2} \Rightarrow P(|Z_1 - q| \leq \varepsilon) > P(|Z_2 - q| \leq \varepsilon)$$

Primer ko je Z_1 pristranska in Z_2 nepristranska cenilka parametra

$$\mathrm{E}[Z_1] = q + O$$
$$\mathrm{E}[Z_2] = q$$

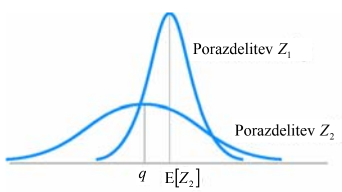

$$\mathrm{MSE}(Z_1) = \mathrm{Var}(Z_1) + O^2$$
$$\mathrm{MSE}(Z_2) = \mathrm{Var}(Z_2) \quad \Rightarrow \quad k_u = \frac{\mathrm{MSE}(Z_1)}{\mathrm{MSE}(Z_2)} < 1$$
$$\mathrm{Var}(Z_1) << \mathrm{Var}(Z_2)$$

10.2 Intervalno ocenjevanje parametrov

Statistike, ki jih uporabljamo za oceno parametrov so naključne spremenljivke.

$\Rightarrow$ Ocena parametra q s pomočjo statistike Z se od vzorca do vzorca razlikuje.

Eno od meril natančnosti in zanesljivosti ocene je varianca cenilke.

Bolj podrobno oceno podamo, če na osnovi statističnih lastnosti cenilke Z podamo ***interval*** $(l \leq \boldsymbol{z} \leq u)$ okoli ocenjene vrednosti z

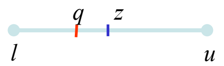

v katerem z določeno verjetnostjo P:

$$P(l \leq z \leq u) = 1 - \boldsymbol{\alpha}$$

pričakujemo, da leži prava vrednost parametra q .

Ocenjeni interval $(l \leq \boldsymbol{z} \leq u)$ imenujemo interval zaupanja

$1\text{-}\alpha$ stopnjo zaupanja in

α *tveganje*

Obravnavajmo ***normalno populacijo*** X z ***znano standardno deviacijo*** σ_X in ***neznano srednjo vrednostjo*** m.

Naj bo $\boldsymbol{V}=(X_1,X_2,......,X_n)$ naključni vzorec populacije X.

Vzorčno povprečje $\langle X \rangle$ normalne populacije je normalno porazdeljeno z :

$$\mathrm{E}\langle X \rangle = m_X \quad \text{in} \quad \boldsymbol{\sigma}_{\langle X \rangle} = \frac{\boldsymbol{\sigma}_X}{\sqrt{n}}$$

Zaradi normalne porazdelitve $\langle X \rangle$ okoli m :

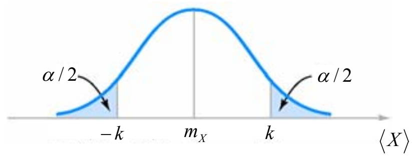

velja:

$$P(|m - \langle X \rangle| \leq k\sigma_{\langle X \rangle}) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_{-k}^{k} \mathrm{e}^{-t^2/2} \mathrm{d}t = 2\Phi(k) = 1 - \alpha$$

kjer je k normalizirani odklon in $\Phi(k)$ Laplaceova funkcija.

Za vpeljavo in razlago pojma interval zaupanja verjetnost dogodka:

$$P(|m_X - \langle X \rangle| \leq k\sigma_{\langle X \rangle}) = 2\Phi(k) = 1 - \alpha$$

zapišemo v obliki:

$$P\big((\langle X \rangle - k\sigma_{\langle X \rangle}) \leq m_X \leq (\langle X \rangle + k\sigma_{\langle X \rangle})\big) = 1 - \alpha = 2\Phi(k)$$

V izrazu:

$$P\big((\langle X \rangle - k\sigma_{\langle X \rangle}) \leq m_X \leq (\langle X \rangle + k\sigma_{\langle X \rangle})\big) = 1 - \alpha = 2\Phi(k)$$

je m dolčena *determinističina* vrednost izraz ne podaja verjetnosti za nastop m v intervalu $\langle X \rangle \pm k\sigma_{\langle X \rangle}$.

Pri *izbranem vzorcu* **v** je tudi $\langle X \rangle$ določena količina, in je verjetnost, da se m_X nahaja v intervalu

$$P\big((\langle X \rangle - k\sigma_{\langle X \rangle}) \leq m_X \leq (\langle X \rangle + k\sigma_{\langle X \rangle})\big) = \begin{cases} 1, \; za \; m_X \in \langle X \rangle \pm k\sigma_{\langle X \rangle} \\ 0, \; za \; m_X \notin \langle X \rangle \pm k\sigma_{\langle X \rangle} \end{cases}$$

V splošnem je $\langle X \rangle$ funkcija naključnega vzorca $\boldsymbol{V}$.

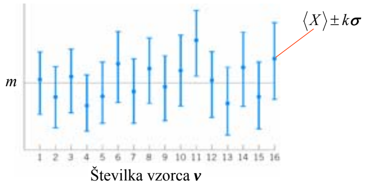

$\Rightarrow$

$$P\big(\big(\langle X \rangle - k\boldsymbol{\sigma}\big) \le m \le \big(\langle X \rangle + k\boldsymbol{\sigma}\big)\big) = 1 - \boldsymbol{\alpha} = 2\Phi(k)$$

določa verjetnost, da naključni interval $\langle X \rangle \pm k\boldsymbol{\sigma}$ pokriva (vsebuje) m.

$$\langle X \rangle \pm k\sigma_{\langle X \rangle}$$

predstavlja intervalno oceno parametra m, ki določa da interval širine $\pm k\sigma_{\langle X \rangle}$ z verjetnostjo

$$P\big(\big(\langle X \rangle - k\boldsymbol{\sigma}\big) \le m \le \big(\langle X \rangle + k\boldsymbol{\sigma}\big)\big) = 1 - \boldsymbol{\alpha} = 2\Phi(k)$$

oziroma stopnjo zaupanja $1-\alpha$ pokriva (vsebuje) m.

Če želimo določiti velikost interval zaupanja

$(l,u) = (-k\sigma, k\sigma)$

moramo najprej izbrati stopnjo zaupanja $1-\alpha$.

$$P\big(\big(\langle X \rangle - k_{\alpha}\boldsymbol{\sigma}\big) \le m \le \big(\langle X \rangle + k_{\alpha}\boldsymbol{\sigma}\big)\big) = 1 - \boldsymbol{\alpha} = 2\Phi(k_{\alpha})$$

Povezava med stopnjo zaupanja in širino intervala je podana tabelarično:

$1-\alpha$	0.5	0.69	0.80	0.90	0.95	0.98	0.99	0.997
k_{α}	0.67	1.00	1.28	1.65	2.00	2.33	2.58	3.00

mejni vrednosti intervala $(l,u) = (-k\sigma, k\sigma)$ ali meji zaupanja sta tem bolj narazen čim manjše je tveganje α .

S širjenjem intervala zaupanja narašča verjetnost, da interval vsebuje oziroma pokriva pravo vrednost parametra m .

Na drugi strani, širši ko je interval manj informacije oziroma manj natančno oceno imamo o pravi vrednosti parametra m .

V praksi težimo, k dani stopnji zaupanja pri čim manjši širini intervala.

Širina intervala je podana z:

$$\langle X \rangle \pm k\boldsymbol{\sigma}_{\langle X \rangle} = \langle X \rangle \pm k\frac{\boldsymbol{\sigma}_x}{\sqrt{n}}$$

$\Rightarrow$ Na širino lahko vplivamo z velikostjo vzorca n

Intervalna ocena srednjo vrednost normalne populacije z <u>neznano standardno deviacijo</u>.

V prejšnjem primeru smo uporabili normalno statistiko:

$$Z = \frac{\big(\langle X \rangle_n - m_X\big)}{\boldsymbol{\sigma}_X / \sqrt{n}}$$

V primeru, ko ne poznamo standardne deviacije σ_X jo ocenimo s popravljeno vzorčno varianco:

$$S^2 = \frac{1}{n-1}\sum_{i=1}^{n}\big(x_i - \langle X \rangle\big)^2$$

In za intervalno oceno povprečja m_X populacije X uporabimo statistiko:

$$T = \frac{\big(\langle X \rangle_n - m_X\big)}{S / \sqrt{n}}$$

ki ima Studentovo t porazdelitev z n-1 prostostnimi stopnjami:

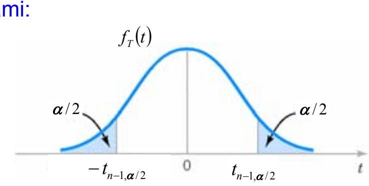

Iz grafa porazdelitve in po analogiji s prejšnjim primerom lahko zapišemo:

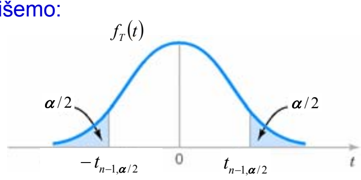

$$P(-t_{n-1;\alpha/2} \le T \le t_{n-1;\alpha/2}) = 1-\alpha$$

ali:

$$P(-t_{n-1;\alpha/2} \le \frac{\langle X\rangle - m_X}{S/\sqrt{n}} \le t_{n-1;\alpha/2}) = 1-\alpha$$

Enačbo:

$$P(-t_{n-1;\alpha/2} \le \frac{\langle X\rangle - m_X}{S/\sqrt{n}} \le t_{n-1;\alpha/2}) = 1-\alpha$$

preuredimo v interval:

$$P\left(\langle X\rangle - t_{n-1;\alpha/2}\frac{S}{\sqrt{n}} \le m_X \le \langle X\rangle + t_{n-1;\alpha/2}\frac{S}{\sqrt{n}}\right) = 1-\alpha$$

ki podaja intervalno oceno povprečja m_X populacije X z stopnjo zaupanja 1- α

Enostranski interval zaupanja

Pogosto nas pri oceni intervala zanima samo ena meja medtem, ko je druga lahko poljubna ali podana v naprej.

Zato namesto dvostranega intervala zaupanja:

$$P\left(\langle X\rangle - t_{n-1;\alpha/2}\frac{S}{\sqrt{n}} \le m_X \le \langle X\rangle + t_{n-1;\alpha/2}\frac{S}{\sqrt{n}}\right) = 1-\alpha$$

Če nas zanima zgornja meja podamo enostranskega:

$$P\left(m_X \le \langle X\rangle + t_{n-1;\alpha}\frac{S}{\sqrt{n}}\right) = 1-\alpha$$

V primeru spodnje pa:

$$P\left(\langle X\rangle - t_{n-1;\alpha}\frac{S}{\sqrt{n}} \le m_X\right) = 1-\alpha$$

Primer: intervalna ocena zgornje meje je variance σ_X^2 normalne spremenljivke.

Vzorčno varianco lahko izrazimo z :

$$S^2 = \frac{1}{n-1}\sum_{i=1}^{n}\left(X_i - \langle X\rangle_n\right)^2 = \frac{\sigma_X^2}{n-1}\chi_{n-1}^2$$

Kjer ima spremenljivka χ_{n-1}^2 hi-kvadrat porazdelitev z n-1 prostostnimi stopnjami.

Kot statistiko za intervalno oceno variance uporabimo:

$$\chi_{n-1}^2 = \frac{(n-1)S^2}{\sigma_X^2}$$

Iz grafa porazdelitve χ_{n-1}^2 sledi:

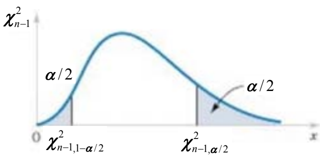

$$P(\chi_{n-1;1-\alpha/2}^2 \le \chi_{n-1}^2 \le \chi_{n-1;\alpha/2}^2) = 1-\alpha$$

Z upoštevanjem:

$$\chi_{n-1}^2 = \frac{(n-1)S^2}{\sigma_X^2}$$

dobimo :

$$P(\chi_{n-1;1-\alpha/2}^2 \le \frac{(n-1)S^2}{\sigma_X^2} \le \chi_{n-1;\alpha/2}^2) = 1-\alpha$$

kar preuredimo v oceno intervala zaupanja za σ_X^2:

$$P\left(\frac{(n-1)S^2}{\chi_{n-1;\alpha/2}^2} \le \sigma_X^2 \le \frac{(n-1)S^2}{\chi_{n-1;1-\alpha/2}^2}\right) = 1-\alpha$$

Iz intervalne ocene:

$$P\left(\frac{(n-1)S^2}{\chi^2_{n-1;\alpha/2}} \le \sigma^2 \le \frac{(n-1)S^2}{\chi^2_{n-1;1-\alpha/2}}\right) = 1-\alpha$$

Sledi, da je intervalna ocena zgornje meje za σ^2 podana z:

$$P\left(\sigma^2 \le \frac{(n-1)S^2}{\chi^2_{n-1;1-\alpha}}\right) = 1-\alpha$$